

Effect op begrijpend luisteren en woordenschat

Mindmappen met kleuters

Steeds meer leerkrachten gebruiken mindmaps in de klas om kinderen te ondersteunen binnen taalactiviteiten. Maar wat levert het op? Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van de resultaten van een kleinschalig onderzoek naar het effect van mindmappen op het begrijpend luisteren en de woordenschat van kleuters.

Marjolein Tuinhout is student Onderwijspedagogiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam en leerkracht en individueel begeleider van rugzakleerlingen op OBS Lorentzschool in Hilversum

Chiel van der Veen is promovendus en docent aan de Vrije Universiteit Amsterdam en redactielid van HJK

Rianne Hofma is leerkracht op De Vensterschool in Noordwolde en verzorgt workshops Mindmappen met kleuters voor de Kleuteruniversiteit

Mindmappen met kleuters, kan dat? Volgens de kleuterleerkrachten op De Vensterschool in Noordwolde (Friesland) wel. Zij zijn al een aantal jaren bezig met mindmappen in hun klassen. Samen met kinderen maken zij mindmaps bij de boeken die zij in de klas voorlezen. Mindmappen helpt de kinderen om het verhaal te structureren en te begrijpen. Daarnaast worden mindmaps ingezet om de woorden bij het verhaal te ordenen en om nieuwe woorden aan te bieden. Om te beoordelen of de mindmapdidactiek daadwerkelijk effect heeft op de taalvaardigheid van kleuters, is een kleinschalig onderzoek uitgevoerd. Hierbij werd specifiek gekeken of de luistervaardigheid en woordenschat van kinderen verbeteren door het inzetten van mindmaps.

Mindmaps

Mindmaps behoren tot de zogenoemde 'graphic organizers' (Kim, Vaughn, Wanzek & Wei, 2004). Door middel van lijnen, pijlen en een ruimtelijke ordening kan informatie uit teksten op een overzichtelijke en gestructureerde manier neergezet worden op papier. Zo is in één oogopslag te zien hoe informatie uit een tekst met elkaar in verband staat. Uit onderzoek blijkt dat het visualiseren van informatie door gebruik te maken van graphic organizers, zoals een mindmap, positieve effecten heeft op begrijpend lezen en verhaalbegrip van oudere kinderen (Kim et al., 2004). En hoe zit dat bij kleuters? Hoe 'lezen' zij een mindmap? Door bij alle woorden in de mindmaps betekenisvolle

afbeeldingen te plaatsen, zijn kleuters al in staat om de mindmap te 'lezen'. Een mindmap kan zo een hulpmiddel zijn bij het begrijpend luisteren en de uitbreiding van de woordenschat van jonge kinderen.

Mondelinge taalvaardigheden

Woordenschat en begrijpend luisteren worden in het onderwijs gerekend tot de mondelinge taalvaardigheid. Goede mondelinge taalvaardigheid is niet alleen belangrijk om deel te kunnen nemen aan de maatschappij, maar draagt bijvoorbeeld ook bij aan sociale acceptatie in de klas (Van der Wilt, Van der Veen & Van Kruistum, 2016; Hofma & Van der Veen, 2014). Daarnaast ondersteunt begrijpend luisteren het latere technisch en begrijpend lezen. Het is dus belangrijk om de mondelinge taalvaardigheid van kinderen al van jongs af aan te stimuleren. Mindmaps kunnen hierbij een krachtig hulpmiddel zijn.

Onderzoek naar mindmappen

Mindmappen met kleuters, wat levert dat op? Om deze vraag te beantwoorden, is een kleinschalig onderzoek uitgevoerd in twee kleutergroepen in Hilversum. Eén kleutergroep ging aan de slag met interactief voorlezen en het gebruik van woordwebs (de vergelijkingsgroep). In de andere groep werd de mindmapdidactiek ingezet (de interventiegroep). Voor aanvang van de interventie werden bij alle kleuters twee tests afgenomen om hun niveau van woordenschat en begrijpend luisteren te meten. Voor het testen van de woordenschat werd gebruikgemaakt van een 'Thematic Vocabulary Assessment Test' (TVAT), een thematische woordenschattoets (Adan-Dirks, 2012). Begrijpend luisteren werd gemeten met het onderdeel kritisch luisteren van de Cito Taal voor Kleuters.

Beide kleuterklassen werkten vanuit een eigen thema in de periode van het onderzoek. In de interventiegroep was het thema 'Een heel jaar rond'. Aansluitend bij het thema werd drie keer het prentenboek *Het wolkje dat niet wachten wou* voorgelezen. Iedere keer dat het boek werd

Mindmappoeroe

Tonny Buzan wordt internationaal gezien als de mindmappoeroe. Naar aanleiding van zijn manier van mindmappen heeft Ed van Uden een praktisch handboek geschreven voor kinderen om zelf aan de slag te gaan met het maken van mindmaps. Het boek *Leer mindmappen... voor kids* geeft veel praktische voorbeelden om zelf aan de slag te gaan. Deze handreikingen zijn niet alleen relevant voor kinderen, maar ook bruikbaar voor leerkrachten. Meer informatie vind je op: www.vanduurenmedia.nl.

• Foto's: Rianne Hofma

Door bij alle woorden in een mindmap betekenisvolle afbeeldingen te plaatsen, zijn kleuters in staat om de mindmap te 'lezen'

voorgelezen, stond één vraag centraal: 'Over wie gaat het verhaal?', 'Waar speelt het zich af?' en 'Wat is het probleem en hoe wordt het opgelost?' De antwoorden op deze vragen werden samen met de kinderen verwerkt in een mindmap. De mindmap is bij de vertelafel gehangen en werd door de kinderen als hulpmiddel gebruikt bij het naspelen van het verhaal. Naast een mindmap over het verhaal werd samen met de kinderen een mindmap geconstrueerd met woorden die passen bij het thema. Met deze mindmap werd specifiek gewerkt aan de woordenschat van de kinderen. Het maken van deze mindmap werd in drie activiteiten gedaan:

1. De kleuters werden aangemoedigd om in tweetallen actief na te denken over woorden die passen bij het thema. Deze woorden werden door de leerkracht opgeschreven;
2. De woorden die in de eerste activiteit zijn bedacht, werden voorafgaand aan de tweede activiteit door de leerkracht op woordkaartjes geschreven en voorzien van bijpassende afbeeldingen. Elke leerling kreeg een woordkaartje. Op de vloer lagen vier hoepels. Aan de kleuters werd gevraagd om alle woorden op een logische manier te ordenen in de hoepels. Bij het thema 'Een heel jaar rond' gaat het onder andere over de vier seizoenen. In de eerste hoepel leggen de kinderen alle woorden die horen bij de zomer, in de tweede hoepel de woorden die passen bij de herfst, enzovoort. De

leerkracht stelt vragen en daagt de kinderen uit hun denkproces te verwoorden;

3. Voorafgaand aan de derde activiteit heeft de leerkracht een mindmap gemaakt met daarop de themawoorden die de kinderen in de eerste activiteit hebben bedacht. De mindmap werd met de kleuters besproken en in de klas op een zichtbare plek opgehangen.

Na de interventieperiode werden dezelfde twee tests nogmaals afgenomen bij alle kleuters, om zodoende de vooruitgang in het woordenschatniveau en het niveau van begrijpend luisteren te meten. In de vergelijkingsgroep werd gewerkt vanuit het thema 'Museum'. De leerkracht leest het prentenboek *De museumkip* drie keer voor en stelt voor, tijdens en na het verhaal verschillende vragen aan de kinderen. Voorbeelden van die vragen zijn: 'Als jullie naar de voorkant van het boek kijken, waar denken jullie dan dat het verhaal over gaat?' en 'Hoe denken jullie dat de Tho en opa naar het museum gaan?' In drie verschillende activiteiten werden woordwebs gemaakt met daarop woorden die centraal stonden in het prentenboek. De woordwebs werden bij de vertelafel gehangen om de kinderen te ondersteunen bij het naspelen van het verhaal. Als afsluiting van de interventie werden alle kinderen nogmaals getest om hun vooruitgang in woordenschat en begrijpend luisteren te meten. >>

How to mindmap?

Mindmaps kunnen zowel binnen activiteiten begrijpend luisteren als woordenschat gebruikt worden. Voor elk domein is een andere aanpak vereist.

Begrijpend luisteren

1. Kies een prentenboek uit om voor te lezen in de klas.
2. Lees het prentenboek drie keer voor met achtereenvolgens de vragen:
 - a. Wie komen er in het verhaal voor?
 - b. Waar speelt het verhaal zich af?
 - c. Wat is het probleem en wat is de oplossing?
3. Elke vraag wordt voorafgaand aan het voorlezen gesteld. Na afloop worden mogelijke antwoorden op de vraag met de kinderen besproken. Maak ter plekke een concept van een mindmap en verwoord je handelingen, zodat de kleuters leren hoe een mindmap tot stand komt.
4. Met de antwoorden op de vragen maak je een definitieve mindmap met in het midden de titel van het boek en vier takken: wie, waar, probleem en oplossing. Deze mindmap wordt voorzien van passende afbeeldingen.

Woordenschat

1. Laat de kleuters in tweetallen met elkaar brainstormen over woorden die passen bij het thema.
2. Bespreek klassikaal de gevonden woorden en schrijf deze op een vel papier.
3. Maak woordkaartjes bij de gevonden woorden met een bijpassende afbeelding, zodat de woorden voor de leerlingen gevisualiseerd worden.
4. Geef elke kleuter een kaartje en leg vier hoepels op de grond.
5. Vraag de kleuters om één voor één hun kaartje in een hoepel te leggen. Laat de kinderen verwoorden waarom ze hun kaartje in een bepaalde hoepel neerleggen. Ligt er ergens al een kaartje? Laat de kleuter dan nadenken waar zijn/haar kaartje het beste bij past. Elke hoepel vormt een aparte categorie waar bepaalde woorden bij horen (in de eerste hoepel liggen bijvoorbeeld alle woorden die horen bij 'de zomer').
6. Maak een mindmap op basis van hoe de woordkaartjes neergelegd zijn in de hoepels. Zet het thema in het midden. De categorieën van de hoepels vormen de takken. Plak de afbeeldingen van de woorden bij de juiste tak.

Woordkaartjes worden per seizoen in de hoepels gelegd

Onderzoekresultaten

Wat laten de resultaten van het onderzoek zien? Kinderen uit de interventiegroep, waarin gebruik werd gemaakt van mindmappen, haalden betere resultaten voor begrijpend luisteren en woordenschat dan de kinderen uit de vergelijkingsgroep waar interactief voorlezen werd toegepast. Daarnaast laten de resultaten van het onderzoek zien dat kinderen in de interventiegroep met Nederlands als tweede taal (NT2) beter scoren op de nameting dan zowel de NT2- als NT1-kinderen uit de vergelijkingsgroep. Tot slot zijn de kinderen uit beide condities geobserveerd tijdens het spelen bij de ingerichte vertelafel. Het viel op dat de kinderen in de mindmapgroep goed wisten welke rol iedere personage in het verhaal speelde en hoe de verhaallijn in elkaar zat. Bij de andere groep kwam tijdens het observeren naar voren dat de kleuters het verhaal niet volgens de verhaallijn naspeelden en dat ze niet het onderscheid konden maken tussen wat bepaalde personages in het verhaal deden.

Kracht van mindmappen

Het onderzoek laat zien dat mindmappen kinderen kan ondersteunen bij het begrijpen van een verhaal en bij het uitbreiden van hun woordenschat. Doordat tekst en afbeeldingen worden gestructureerd, zijn kleuters in staat om de informatie beter te onthouden. Visualisaties en het gebruik van pijlen en lijnen zorgen ervoor dat de structuur duidelijk wordt voor kinderen. Waarom doen kinderen in de mindmapgroep het beter? Ten eerste draagt het gebruik van graphic

De mindmap hangt bij de vertelafel, zodat de kleuters die als hulpmiddel kunnen gebruiken bij het naspelen van het verhaal

organizers, zoals een mindmap, mogelijk bij aan een beter verhaalbeprij van de kinderen in de interventiegroep. Ten tweede wordt in de mindmapgroep structuur aangeboden bij het lezen van het verhaal. De kinderen krijgen voor het lezen één luistervraag mee, waarop zij zich kunnen focussen. Na afloop van het verhaal wordt de vraag met de kleuters besproken en uitgewerkt in een mindmap. Volgens Bouwhuis (2014) zijn denken over het verhaal en hierover praten belangrijk om een gesproken tekst te begrijpen. Bij het interactief voorlezen wisten de kleuters vooraf niet welke vragen zij kregen en moesten de vragen direct beantwoord worden. Daarnaast doen de kinderen in de mindmapgroep actief mee aan de woordenschatactiviteiten. Zij denken zelf na over woorden die horen bij het thema en maken met behulp van woordkaartjes een mindmap van de woorden die passen bij het thema. In de mindmap werden de relaties tussen verschillende woorden zichtbaar. De woordwebs die in de vergelijkingsgroep werden gebruikt, laten deze samenhang niet zien.

Zelf aan de slag

Wil je zelf aan de slag met mindmaps? Rianne Hofma, kleuterleerkracht op De Vensterschool, heeft op haar website www.mindmappenmetkleuters.nl veel informatie staan hoe in de praktijk gewerkt kan worden met mindmaps. Het kader 'How to mindmap?' op p. 24 kan je ook helpen bij het maken van mindmaps om kinderen te ondersteunen bij begrijpend luisteren en woordenschat. 🌟

Leestips

- Hofma, R. (2013). Mindmappen met kleuters. *Praxis Bulletin*, 30 (5), 15-19.
- Hofma, R., & Veen, C. van der (2014). Leer kleuters mindmappen! Je kunt er niet vroeg genoeg mee beginnen. *Meer Taal*, 2 (2), 19-21.
- Uden, E. van (2011) *Leer Mindmappen... voor kids*. Culemborg: Van Duuren Media.
- Buzan, T. (2010) *Mindmappen... voor kids*. Culemborg: Van Duuren Media.

Literatuur

- Adan-Dirks, R. (2012). Assessing vocabulary development. In: Oers, B. van (Ed.). *Developmental Education for young children: Concept, practice, and implementation* (87-104). Dordrecht: Springer.
- Bouwhuis, M. (2014). Begrijpend luisteren: de basis voor lezen. *Taal-lesonderwijs in groep 3. JSW*, 88 (5), 20-23.
- Hofma, R., & Veen, C. van der (2014). Leer kleuters mindmappen! Je kunt er niet vroeg genoeg mee beginnen. *MeerTaal*, 2 (2), 19-21.
- Kim, A.H., Vaughn, S., Wanzek, J., & Wei, S. (2004). Graphic organizers and their effects on the reading comprehension of students with LD: a synthesis of research. *Journal of Learning Disabilities*, 37 (2), 105-118.
- Wilt, F. van der, Veen, C. van der, & Kruistum, C. van (2016). Sociale relaties tussen kleuters. Sociometrisch onderzoek uitvoeren. *HJK*, 43 (7), 4-7.

Wil je op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom het jonge kind?

Neem nu een abonnement op HJK

Wil je niets missen, neem dan een abonnement op HJK én JSW en betaal slechts €117,50 per jaar

HJK lezen op tablet en pc via Schooltas

Studenten ontvangen 40% korting

Ontvang 10 x HJK

Krijg toegang tot het digitaal archief

Samen voor €75,- per jaar

Meer weten? Ga naar www.hjk-online.nl of bel 088-2266691